

TRANSDISCIPLINARITA A VZPOMÍNKOVÉ VYPRÁVĚNÍ

Marta Šrámková

1. Folkloristika a nové metodologické proudy

Jedním z badatelských témat, jemuž jsem věnovala značnou pozornost jak při terénních výzkumech a sběru slovesného folkloru, tak při studiu jeho vlastností a života, bylo vzpomínkové vyprávění. Není to vyprávěcí kategorie, jak se často tvrdívá, nová. Vždyť už Kosmas se při psaní své kroniky zahájené kolem roku 1110 mj. opírá o „zkazky“, jež slyšel „z vypravování starců“ (Kosmas 1947, s. 6), nebo Oldřich Prefát z Vlkanova (Prefát 1947) postavil podrobné líčení své cesty na Blízký východ, na niž se vydal roku 1546, vlastně na osobních vzpomínkách. Nová je však vlna zájmů o vzpomínkové vyprávění, která od počátku 20. století zasáhla nejen folkloristiku, ale také jiné společenskovědní disciplíny (nejprve historii, postupem času také sociologii, psychologii, lingvistiku, literární vědu, kulturologii a vědy o komunikaci). Vstupem metodologie transdisciplinarit na scénu společenských věd se zájem o vzpomínkové vyprávění ještě zvýšil.

Proto také je naše stať míněna jako úvaha nad postavením, využitím a úlohou folkloristiky v novém vývojovém proudu vědeckého bádání, který se v (středo)evropském prostředí počal jako nový metodologický proud prosazovat už kolem sedmdesátých let 20. století¹ (Jantsch 1972) a na zlomu 20. a 21. století vedl dokonce k formování specifického vědeckého oboru (Mittelstraß 2003). Jde však o proces v mnoha ohledech neujasněný, jak o tom svědčí i fakt, že nová disciplína nemá dosud ustálený název, který by nějakým způsobem vyjadřoval předmět jejího bádání a tím zároveň vymezoval i pole jejího „věcného“, „objektového“ zaměření. Pozoruhodné je také to, že se zástupným názvem této disciplíny stal vlastně poukaz na její znak nejdůležitější, totiž poukaz na její základní metodologický koncept, tj. na transdisciplinaritu. V anglicky psané literatuře se obor obvykle pojmenovává *transdisciplinarity*, v německé *Transdisziplinarität*. Existují však výzkumy a studie, které pracují transdisciplinární metodou, aniž přitom termínu *transdisciplinarita* použijí k označení metodologického principu (popř. teoretických východisek) nebo vědecké disciplíny samé.

Naznačili jsme tím, že hlediska, jimiž se *transdisciplinarita* – obor i metody – vymezují, jsou dosud neu-

stálená, a proto často i vágní a nezřetelná. Nejsložitější otázkou je ohraničení *transdisciplinarity* vůči metodologickým principům *multidisciplinarity* a *interdisciplinarity*. Jde o zásadní problém, který zasahuje i do metodologie folkloristické práce, v níž jsou principy zejména interdisciplinarity už z povahy folklorních faktů samých uplatňovány samozřejmě a běžně, třebaže se s podrobným popisem jejich vymezení a užití ve folkloristických pracích setkáváme spíše zřídka. Tak např. vnitřní i vnější komponenty folklorního druhu „vzpomínkové vyprávění“ představují komplex znaků a vlastností, které izolovaně samy o sobě „folklorní“ vlastně nejsou – látka a syžet vyprávění je vázán na nějakou událost nebo děj, jazyk vyprávění je realizací daného národního (etnického) jazyka v jeho konkrétní komunikační podobě, styl vyprávění je odrazem vlastností vyprávěcí situace a vyprávěčových schopností, hodnota, účinek a funkce vyprávění jsou determinovány komunikačními a společenskými okolnostmi apod. „Folklorním“ se nějaké vyprávění stane právě a pouze jen díky tomu, že uvedené znaky vytvářejí specifický komplex jevů, který se uplatňuje jen ve své celosti a tím transformuje „obyčejné“, „běžné“ vyprávění a „povídání“ v typologicky jiný, tj. folklorní druh vyprávění. Tím je umožněno jeho včlenění do vztahů a zákonitostí typických pro lidovou kulturu. – Jak vidět, folkloristika je sice vzhledem k „folklornímu“ příznaku předmětu svého bádání monotematická, ale vzhledem k víceoborovosti metodologie svého bádání je už svou podstatou pluridisciplinární. V některých studiích se termín *pluridisciplinarita* chápe jako synonymum k *multidisciplinarita*.

Otázkou však je, zda jde o badatelské postupy multidisciplinární nebo interdisciplinární, nebo zda lze uvažovat o tom, že folkloristika nese znaky transdisciplinarity. Nebude proto, domníváme se, na škodu, budeme-li nejprve jednotlivé druhy disciplinarity aspoň stručně charakterizovat, přičemž se – kromě pramenů tištěných – podržíme také informací přístupných na těch stránkách internetu, kde jsou pro účely naší úvahy na základě reprezentativní literatury formulovány nejhodněji (Fialová, Z. 1996b, Pstružina 2007, Wendt [b.d.], hesla „Interdisciplinarität“, „Multidisciplinarität“, „Transdisziplinarität“ in Wikipedia).

2. Folkloristika a multidisciplinarita

Termín *pluridisciplinarita* je v metodologii vědy znám většinou jen z německého jazykového prostředí, v němž se poměrně zřídka vyskytuje jako synonymické pojmenování *multidisciplinarity*. V popisech dějin vědeckého bádání a jeho metodologie se s ním však lze také setkat s pojetím širším, totiž jako s označením prostého kvantitativního výskytu více disciplín, aniž jsou vztaženy k témuž (společnému) výzkumnému objektu (tématu).

Multidisciplinarita je souhrnné pojmenování takového metodologického konceptu vědeckého bádání, kdy je nějaký problém (objekt, jev) zkoumán paralelně více obory a ty jsou na sobě nezávislé a svou teoretickou a metodologickou vybaveností – i navzdory možným styčným jevům – od sebe odlišné. Charakteristickým znakem multidisciplinarity je velká míra badatelské, metodologické i klasifikační izolovanosti jednotlivých oborů. Multidisciplinarita je tak „nejslabší formou obsahové kooperace“ (srov. „Multidisziplinarität“ in Wikipedia). Syntézy, které mohou i přesto vzniknout, jsou zpravidla formulovány až dodatečně, ex post, a mívají většinou charakter shrnutí dílčích poznatků, protože jednotlivé obory, které se multidisciplinárního badatelského postupu účastní, nejsou zpravidla zaměřeny na stejný znak (jev, problém), ale sledují tu okolnost (jev, problém), která z hlediska jejich zorného pole má nejvyšší relevanci. Tato odlišnost zkoumaných jevů je hlavním diferenčním znakem vůči interdisciplinaritě. Jako instruktivní příklad multidisciplinarity se uvádí ekologie, „která se zabydluje v prostoru mezi ekonomikou, chemií, biologií, meteorologií a dalšími vědami“ a v níž jsou zkoumány – při zachování jejich vlastní teoretické a metodologické specifičnosti – „zcela odlišné fenomény přímo vyžadující spoluúčast odlišných věd...“ (Pstružina 2007).

Protože folkloristická fakta a slovesný folklor vůbec jsou bytostně spjaty s mimofolkorními jevy (systémy, podmínkami, okolnostmi), znamenalo by důsledné interpretační uplatnění multidisciplinární metodologie izolování folkloristických postupů a kritérií od toho, co představuje jejich objektivní, základní východisko, totiž zakomponování a determinování folklorních jevů ve společenské situaci a v jejích kulturních, estetických a tradičních hodnotových systémech (normách). Tak např. vzpomínková vyprávění představují pro **nefolkorní** disciplíny zajímavý, ale přece jen dílčí předmět ba-

datelského zájmu: např. pro (regionální, lokální) historii odraz dějinných událostí, pro jazykovědu materiál ke studiu živých komunikačních útvarů, pro sociologa nebo psychologa zdroj informací o formování mezilidských vztahů, pro politologa svědectví o reakci veřejnosti na změnu politických a jiných poměrů atd. Nepřekročí-li taková zjištění rámec svých konkrétních disciplín směrem k využití interpretačních, typologizujících a klasifikačních postupů folkloristiky, zůstávají tyto izolované „monodisciplinární“ pohledy „jen“ multidisciplinárními. Překonat tento stav může pouze přechod k principům interdisciplinarity.

3. Folkloristika a interdisciplinarita

V interpretaci termínu *interdisciplinarita* existují dvě pojetí, která se od sebe odlišují jen nepodstatným detailem: podle jednoho je *interdisciplinarita* přístup zaměřující se metodologicky na „něco, co je mezi dvěma disciplínami a co nepokrývá žádná z nich“ (Pstružina 2007), podle druhého „umfasst /die Interdisziplinarität/ mehrere voneinander unabhängige Einzelwissenschaften“ (srov. „Interdisziplinarität“ in Wikipedia). Rozhodující je, že jde vždy o prostor, který leží mezi disciplínami a jehož výzkum (problematika řešení) je pouze na základě poznatků a metod jednoho oboru neúplný, popř. není možný, a proto vzniká potřeba užít poznatků a metod disciplín jiných. To vede – na rozdíl od multidisciplinarity – k značné systematické spolupráci **mezi** disciplínami, což může vyústit nejenom v přejímání kompetencí jedné disciplíny druhou, ale také v konstituování nového, typicky interdisciplinárního oboru (např. biochemie). Hranice mezi multidisciplinarity a interdisciplinarity může však být v různých oborech odlišná, neboť je závislá na jejich vývojové úrovni a procesech poznání, **zvláště** na klasifikačních a hodnotících kritériích (Umstätter – Wessel 1999) a může dokonce nést i rysy badatelovy individuality (Parthey 1999).

Z uvedených hledisek se folkloristika zdá být vědou typicky interdisciplinární, neboť studium a popis zevrubného a podrobného obrazu vzniku, existence, fungování i forem lidové slovesnosti není možný bez přihlídnutí k výsledkům bádání etnografických, kulturologických, společensky komunikačních, literárněvědných, historických, sociologických, jazykovědných, psychologických. Avšak rozhodující hodnotící, kvalifikující a klasifikační

kritéria jsou a zůstávají folkloristická. Představují typický a podstatný znak folkloristiky jako specifické badatelské disciplíny a tvoří základní strukturu interpretace folkloru jako složky lidové kultury. Hlediska, poznatky a metody, přejaté ze systémů jiných disciplín, jsou proto ve folkloristické práci (analýze, interpretaci) využity jako její (dílčí) příznaky.

Výzkum vzpomínkového vyprávění bez uplatnění interdisciplinárního přístupu by nevedl k postižení jeho typologicky podstatných vlastností umožňujících vydělit tento druh vyprávění jako samostatný. Poukázali jsme podrobněji jinde (Šrámková 2008, s. 57–59) na to, že „tento druh povídek je možno považovat za nejstarší druh lidové slovesnosti“ (s. 57), třebaže studium tohoto „nového žánru“, terminologicky označovaného též jako „vyprávění (povídka) ze života“ nebo „memorát“, se šíře rozvinulo až v polovině 20. století. Česká folkloristika na existenci tohoto žánru však upozornila již na konci 19. století v pracích Tillových (1901, 1902) a ve dvacátých letech 20. století v materiálech J. Š. Kubína (tisk 1958). J. Polívka (1926) zavedl termín „povídky z obecného života“. J. Jech (1956) definoval jejich postavení v systému a systematické folkloru; pokládá je za „součást netradiční lidové prózy ... proto, že přinášejí nová, netradiční themata“. Soudí však, že „stojí ovšem na samém okraji folkloru“. O. Sirovátka (1959, 1963) mj. ustálil termín „vzpomínkové vyprávění“ (v roce 1968 však prosazuje termín „povídka ze života“), M. Šrámková (2000) analyzovala jejich obecné vlastnosti. – Všem studiím, které byly českou folkloristikou o vzpomínkovém vyprávění vypracovány, jsou společné především tři hlavní znaky:

- tento žánr představuje obsahem (látkou), formou i funkcí osobitý, specifický vypravěčský projev, specifický prvek lidové slovesnosti;
- vzpomínková vyprávění se vztahují na tu oblast vyprávění, kterou nelze pokrýt pojmem „tradiční vyprávění“ (zahrnující pohádky, pověsti, legendy);
- vzpomínková vyprávění se vážou na osobní život a zkušenost a žijí v individuální paměti i podání.

Z uvedených znaků jednoznačně vyplývá, že život folklorního žánru „vzpomínkové vyprávění“ je tematicky a motivicky (látkou i obsahem) zakotven v individuálně prožitě mimofolklorní sféře, tj. ve společenské skutečnosti a v její komunikační praxi, a že teprve faktem nara- ce, zpracováním specifickou formou a plněním specifi-

kých funkcí se toto „vyprávěné vzpomínání“ transformuje do samostatné kategorie slovesného folkloru. Ta tedy v sobě obsahuje jak prvky „folklorní“ (např. vznik a funkce lidové slovesnosti, vztah k literární vědě, vztah k jazykovědě a stylistice apod.), tak „nefolklorní“ náležející do domény jiných vědních disciplín (etnografie, historie, sociologie, nauky o komunikaci, kulturologie, estetiky aj.). Bez zřetele k poznatkům (popř. i metodám) těchto „nefolklorních“ oborů není možno podat obecně platný, typologicky relevantní obraz kategorie „vzpomínkové vyprávění“. Znamená to, že práce folkloristy musí být nutně interdisciplinární. Hlavní principy jsou a zůstávají však folkloristické, neboť sledují systémové vztahy folkloru jako součásti lidové kultury. Tyto principy jsou však podle potřeby interaktivně determinovány jinými obory. Zatímco multidisciplinaritu charakterizuje izolovanost, pro interdisciplinaritu je typická interaktivnost. – Přehled teoretických základů, badatelské metodologie, terminologie a vývoje interdisciplinarit najdou zájemci v podrobném speciálním slovníku Pethes – Ruchatz 2001.

4. Folkloristika a transdisciplinarita

Pojem a termín *transdisciplinarita* zavedl v roce 1972 Erich Jantsch (1972, s. 98–101) v souvislosti s mezinárodní diskusí probíhající tehdy v Organizaci pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD) a týkající se problematiky vývoje tehdejšího stavu vědy a výzkumu. V definování obsahu, cílů a pojetí transdisciplinarit nebylo však dosud dosaženo přesvědčivé shody, třebaže některé principy jsou už obecněji pokládány za její charakteristické znaky. Je to především požadavek maximální integrace zúčastněných disciplín, komplexnosti výzkumných postupů a hledání takových cílů vědecké práce, které nacházejí společenské uplatnění nebo které se stávají součástí znalostní roviny celé společnosti a nikoli jen omezeného prostředí vědy. Transdisciplinarita předpokládá uvolnění vztahů k jednotlivým disciplínám (tedy toho, na čem je založena interdisciplinarita) a zacílení výzkumné práce na problematiku, která je na jednotlivých oborech nezávislá a představuje soubor jevů rozprostírajících se **nad** polem interdisciplinárního výzkumu (Mittelstrass 1994, s. 44), nikoli tedy **mezi** vědami nebo jen **uvnitř** nich. „Znalost, poznání“, cíle charakteristické pro „vědu“, se přesouvají do kontextu „společenského užívání“, takže vědecká produkce je přehodnocena na

Už jsme naznačili výše, že pro kompetenční pole interdisciplinarity je charakteristická interaktivnost více disciplín, přičemž hlavní a rozhodující kritéria a teoretická východiska zůstávají folkloristická. Ta jsou ovšem metodami a výsledky bádání jiných disciplín determinována, specifikována a obohacována. „Nefolkloristické“ obory se folkloristické práce zúčastňují jakoby z vnějšku (*externě*). Tento obecný princip vytváří strukturu vztahu folkloristiky k jiným vědeckým oborům. Do bádání nad vzpomínkovými vyprávěními tak vstupují zájmy, postupy a interpretace především věd historických a společenských (historie, sociální vědy, literární historie, jazykověda, nověji i psychologie, teorie komunikace, politologie a některé další).

Za kompetenční pole transdisciplinarity by bylo možno ve folkloristice pokládat takový prostor, v němž se vysoce abstrahované jevy (problémy, vztahy) realizují ve vazbách s podobně vysoce abstrahovanými poznatky jiných disciplín. Tak např. folkloristika pokládá potřebu mezilidského kontaktu a sdílení za jednu z přirozených podmínek vzniku a existence slovesného folkloru. Tuto potřebu považuje za jeden ze svých výchozích činitelů také teorie komunikace i psychologie v analýzách mezilidských vztahů. Máme tak co do činění s obecně platnou kategorií „potřeba sociálního kontaktu“ postupující několika disciplínami a tvořící nad nimi svorník, jemuž bychom mohli přiřadit vlastnost i funkci jevu sociálně i kulturně antropologického. K jevům téže nebo podobné povahy patří dále vztah mezi zážitkem, zkušeností a jejich hodnocením, tedy vztahová kategorie, která je v nejrozmanitějších podobách a variantách tematizována v konkrétních folklorních žánrech, a proto také ve vzpomínkových vyprávěních. Na jejich základě se ve společnosti vytváří „prožitek spolusdílení zážitku“, jenž vede nejen k pocitu a vědomí sounáležitosti (obecně mezilidské, etnické, národní, regionální, skupinové apod.), ale stojí jako konstitutivní zdroj také na počátku kategorií „společenská paměť“, „historičnost“, „historická tradice“, „etické uvědomění“ aj. Jak nedávno ukázala D. Simonidesová, mohou tuto společenskou roli nést i jiné jevy lidové kultury, jako jsou např. obyčeje a obřady, třebaže ty mají v jejím rámci jiné specifické postavení a disponují svými vlastními formami existence (Simonides 2007, s. 259–260).

6. Vzpomínková vyprávění a *oral history*

Tematický rádius vzpomínkových vyprávění je velmi široký a pestrý. Žijí ve všech společenských vrstvách a prostřednictvím individuálního prožitku se v podstatě mohou dotýkat všech stránek života společnosti a norem jejich hodnot. Tím, že jejich charakteristickým znakem je ohraničení vyprávěcí látky na „vzpomínku“, mohou se na formování a hodnocení nadfolkloristických (*externě folkloristických, společensky relevantních*) jevů transdisciplinárně účastnit především na ose události (zkušenosti) a na ose času: vzpomínkové vyprávění z individuálního hlediska „referuje“ o tom, co se stalo, a na ose času utváří řetězec „referencí“, které se stávají jako celek podkladem vzniku individuálního i kolektivního (společenského) historického vědomí. Dotkne-li se vzpomínkové vyprávění současnosti, pak jde o aktualizaci, která má probíhající událost zařadit nejen do toku času, ale především do modelu již prožitých událostí a získaných zkušeností. Tato vypovídací síla vzpomínkového vyprávění je právě prostřednictvím jeho transdisciplinárně uplatnitelných vlastností předmětem historického bádání, v němž je jako „neobvyklý“, „neoficiální“ pramen využito v metodologii tzv. *oral history* neboli *ústních dějin*.

Z pozic folkloristiky si v té věci získal mezinárodní proslulost projekt švýcarského národopisce Rudolfa Schendy zkoumajícího autobiografie „malých lidí“ a seniorů (Schenda – Böckli 1982). Česká folkloristika však považovala vzpomínková vyprávění za zdroj *oral history* už od padesátých let 20. století (např. Satke 1958), aniž ovšem užívala tohoto (tehdy ostatně ještě neznámého) termínu, který byl dosti dlouho zastupován označením „dějiny zdola“ (Beneš 1996). – Z pozic historického bádání jsou vzpomínková vyprávění součástí transdisciplinárních výzkumů obírajících se především dvěma tematickými okruhy – tzv. malými a velkými dějinami a problematikou tzv. historické paměti a vzpomínek. Mezi oběma okruhy je ovšem velmi blízký vztah v tom smyslu, že téma jednoho okruhu může být zdrojem formování okruhu jiného a obráceně, takže vytváří společnou vyprávěcí látku, která proto v individuálním podání může být nositelem „malých“ nebo „velkých“ souvislostí, hodnocení, významů apod. Výzkumy živého vzpomínkového vyprávění tuto tezi, s níž se v pracích orientovaných transdisciplinárně setkáváme téměř pravidelně, plně podporují.

Za reprezentační dílo „malých“ a „velkých dějin“, jehož hlavním (místy výlučným) pramenem jsou vzpomínková vyprávění nebo vyprávěné biografie, lze u nás pokládat publikaci *Malé dějiny česko-slovenských vztahov I–V* (Radičová 1994; Fialová 1996a, 1996b). Je zde zachyceno 300 rozhovorů, tematicky se obírajících celou historií Československa; mezi vypravěči jsou zastoupeny všechny generace od 18 let, které referují jak o zkušenostech vlastních, tak místy i rodičů a prarodičů. Fialová (1996b, s. 2–5) rozlišuje „objektivistickou naráciu“ vyznačující se vypravěčskou zkušeností, opakováním vyprávění atd. a „subjektivistickou naráciu“, která se skládá povětšinou „z série historiek“. Teoretickým základem využití vzpomínkových vyprávění je koncept malých a velkých dějin formulovaný Milanem Šimečkou (Šimečka 1992, viz také sborník Kusá – Münzová 1992).

7. Vzpomínková vyprávění a kulturní paměť, kulturní identita, vzpomínková kultura

Problematika „historické paměti a vzpomínek“ se zvláště intenzivně propracovává v Německu. Východiskem je obvykle interdisciplinární spolupráce několika oborů, cílem je však transdisciplinární postižení obecných poznatků a rysů, ke kterým se prostřednictvím takové spolupráce lze dobrat. Objevily se proto takové kategorie (a termíny), jako jsou *kulturelles Gedächtnis* (= kulturní paměť, tj. paměť opírající se o kulturní jevy), *kulturelle Identität* (= kulturní identita, tj. identita formovaná prostřednictvím kultury, kulturní tradice) a zejména *Erinnerungskultur*, což v doslovném překladu sice znamená „kultura vzpomínání, vzpomínek“, ale věcně se vlastně týká všeho, nač se ve společenské komunikaci (ve společenském dění) vzpomíná, tedy nejen vyprávěných nebo psaných vzpomínek, ale i např. pomníků, staveb, uměleckých děl, které vzbuzují vzpomínku a vyvolávají jisté hodnocení. Instruktivně to dokládá významný sborník, který vyšel s podtitulem vystihujícím jeho zaměření: *Erinnerung an den Kommunismus in Südosteuropa* (= vzpomínání na komunismus v jihovýchodní Evropě; Brunnbauer – Troebst 2007). V „*Erinnerungskultur*“, do níž jsou ve sborníku vzpomínková vyprávění často vkomponována nejen jako důležitý zdroj, ale i jako specifická ústní forma vzpomínání, oscilují vyprávění mezi dvěma póly – mezi jejich „individuálním a kolektivním charakterem“, jehož společným znakem jsou, jak Brunnbauer

– Troebst konstatují v úvodu (s. 3), „významná politická relevance“ a „široce rozšířená nostalgie po starých časech“ (s. 5). Sborník je příkladný interdisciplinární účastí badatelů z historie, antropologie, etnologie, sociologie, literární vědy, uměnovědy a psychologie, avšak cíle jednotlivých studií míří nad meze konkrétních oborů, takže se vzpomínání hodnotí jako „sociální proces“, který je silně poznamenán ideologií a politikou. Vzpomínková vyprávění, útvary „od původu“ folklorní (tj. náležející do systémů a funkcí lidové kultury), jsou transponována do souvislostí sociálních, ideologických, politických, kulturních, tedy do roviny *Erinnerungskultur*, a tím se stávají komponentem transdisciplinárních analýz. V ní se do protikladu dostávají oficiálnost státní politické interpretace historických a společenských událostí a neoficiálnost názorů širokých vrstev, které jsou živeny nejen „velkými“ událostmi, ale i fádni každodenností. Vzpomínkové vyprávění je proto chápáno jak jako zdroj, tak jako nositel poznatků, zážitků a zkušeností.

S toutž funkcí vzpomínkového vyprávění se setkáváme ve studiích, které se orientují na vznik, obsah, formu a společenský účinek „kulturní paměti“ (= *kulturelles Gedächtnis*). Vědecký zájem o ni (i termín) se vynořil na počátku osmdesátých let 20. století v souvislosti s výzkumnými projekty realizovanými německou vědeckou společností *Archäologie der literarischen Kommunikation*. Přehled pregnantního teoretického popisu disciplíny zabývající se *kulturní pamětí*, jejího metodologického aparátu a vztahu zvláště k historii a sociálním i literárním vědám je podán ve sborníku, který vyšel v roce 2005 (Oesterle 2005). Vzpomínková vyprávění nejsou však v této publikaci zmíněna, protože se prostor „kulturní paměti“ vymezuje v souhlase s německou tradicí chápání kultury vůbec součinností historie, literatury, filozofie a nověji i věd sociálních. Za základní práci je však považována kniha Jana Assmanna (1992). Tento egyptolog z univerzity v Heidelbergu vidí *kulturní paměť* jako výsledek vzájemného působení a prolínání těch hlavních faktorů, které nazývá „sociální konstrukce minulosti“, „formy kolektivních vzpomínek“ a „volba kulturních vzpomínek“. Věc bude jasnější, jestliže poukážeme na konkretizaci těchto velmi obecných tezí. Assmann má na mysli kategorie individuální a kolektivní paměti, vztah paměti a dějinných událostí, formy kolektivních vzpomínek (zde zvláště jejich vztah ke „komunikační paměti“), faktor času

a místa, ústní a psanou formu vzpomínek. Pozoruhodné je, že i když je hlavním cílem knihy hledání odpovědi na otázky, jakou roli má vzpomínání (*Erinnerung*) při vzniku „kulturní identity“ a jaké existují „formy kulturního vzpomínání“, jsou v ní silně zastoupeny poukazy na sociální a zejména na komunikační aspekty. A právě komunikační aspekty lze považovat za prostor, kde se uplatňuje zřetel k „naraci“, tzn. rovněž ke vzpomínkovému vyprávění. Také tímto zřetelem je bádání v oblasti *kulturelles Gedächtnis* propojeno s oblastí *Erinnerungskultur*. Assmann je – soudíme, že právem – pokládá za navzájem neoddělitelné. Folkloristika z toho může vyvodit, že folklorní jevy (v tomto případě vzpomínkové vyprávění) mají schopnost vstoupit do badatelského rámce více „nefolkloristických“ disciplín a podílet se takto na transdisciplinární analýze a interpretaci. Assmann (1992, s. 64–65) definuje *kulturní paměť* přetrváváním na časové ose, zatímco *komunikační paměť*, kterou také nazývá *generační paměť*, existuje v čase nanejvýš 80–100 let; po této době „obsahy“ komunikační paměti samovolně mizejí. I tento Assmannův postřeh by neměl ve folkloristice zůstat nepovšimnut. Týká se totiž problematiky vývojové proměny vyprávěcích repertoárů (v širším měřítku i vyprávěcích žánrů). Jak známo, vzpomínková vyprávění, pokud nejsou písemně fixovaná, vykazují spíše poměrně rychlou proměnu repertoáru, protože jsou závislá na aktuálně probíhajících událostech. Trvalejšího rázu jsou zato hodnotící postoje, etické aspekty, znaky historického povědomí apod., které vzpomínková vyprávění na zobecněné rovině vyvolávají. A právě tyto vyabstrahované obecné kategorie umožňují využít vzpomínkových vyprávění v interdisciplinárních a zejména v transdisciplinárních výzkumech. V tomto smyslu na jejich funkci upozorňuje také již citovaný folklorista Rudolf Schenda (1993, s. 37–39).

Od druhé poloviny 18. století se v tradici evropské vědy a myšlení objevuje termín *Kulturgeschichte* (= *dějiny kultury*), který shrnuje vývoj těch společenských jevů (norem, tradic apod.) a výdobytků humanitních věd, jež v souhrnu vytvářejí „kulturu společnosti“. *Kulturgeschichte* byla však zpočátku, dříve než se stala stejnojmennou vědeckou disciplínou, chápána jako *wissenschaftlich-kulturní vědění* (= *kulturwissenschaftliches Wissen*) a teprve během zlomu 19. a 20. století nabyla dnešních znaků. S takovýmto pojetím se setkáváme v základním kompendiu dějin kultury od Ute Danielové (Daniel 2001,

s. 7 sl.), v němž se však zároveň silně poukazuje na to, že se současný obor *dějiny kultury* otevírá „sousedním oborům zabývajícím se dějinami kultury, jako je etnologie, literární věda nebo filozofie“ a že „chceme-li něco vědět o dějinách, nemůžeme toto přání oddělit od toho, co známe o sobě“ (Daniel 2001, informační text na patilutní straně). Neudiví proto, že dnešní dějiny kultury pokládají za jeden ze svých významných zdrojů poznatky etnologie, a to včetně toho, co shrnuje pojem *lidová kultura*. Ze souvislostí textu a některých kapitol kompendia vyplývá, že se tím míní i folklorní útvar. Jejich přínos vidí autorka v tom, že se jimi v dějinách kultury zprostředkovávají dvě kategorie, které přiřazuje ke stěžejním – jazyk a narativnost (Daniel 2001, s. 430–443). Folkloristika sice s oběma kategoriemi pracuje jako s jakýmsi samozřejmým předpokladem, že vyprávění se realizuje jazykovou formou a že narativnost je nejen folklorně typologickým příznakem vyprávěného textu, ale zároveň i manifestací příslušnosti k lidové kultuře. Jazyk a narativnost spojují folklorní jevy s komunikačními potřebami společnosti, s jejími estetickými i etickými normami a s vědomím sounáležitosti a historických souvislostí s nimi. A právě tyto faktory jsou (mohou být) využívány v transdisciplinárních výzkumech. O vzpomínkových vyprávěních to platí maximálně: hojně se včleňují do společenské komunikace, jsou úzce svázána s aktuálním děním, s nímž vzbuzují pocit sounáležitosti a společenské (skupinové) identity.

8. Některé tematické okruhy vzpomínkového vyprávění a autobiografií

Kultura vzpomínání, kulturní paměť a dějiny kultury (spolu s dalšími jevy především sociální a komunikační povahy) představují komplex jevů, který bádání jakoby zastřešuje. Jím jsou určeny interpretační cíle i metody, které nejsou zcela identické s cíly a metodami oborů do tohoto bádání začleněných. Pokusíme se to ukázat na některých specifických skupinách vzpomínkových vyprávění.

Propojenost se společenskými a zejména politickými událostmi se zvláště intenzivně projevuje ve vzpomínkových vyprávěních z tzv. pohraničí, která u doosídlenců, příšlých po roce 1945, tvoří dodnes hlavní část vyprávěcího repertoáru. Vyprávění podávají poměrně věrný obraz prostředí a situací, s nimiž se noví osídlenci po příchodu setkali a s nimiž se museli (někdy velmi bolestně) vyrovnat. Zvláště časté a dodnes živé jsou látky dotý-

kající se česko-německých vztahů vzniklých v době, kdy doosídlení žili a hospodařili v domech a statcích s jejich bývalými německými majiteli, čekajícími na odsun. Zkušenosti, které obě strany získaly, se v mnohém odlišují od oficiálních popisů osídlovacího postupu. Frekvencovaná jsou dosud rovněž vyprávění o konsolidaci nového osídlení a o vytváření nových sociálních vazeb. Odráží se v nich složitost vztahů plynoucích z různosti ekonomické a kulturní úrovně imigrantů. – Folkloristická práce v pohraničí vyžaduje proto na jedné straně určitý metodologický předstupeň, totiž důkladnou demograficky, sociologicky a společenskopoliticky orientovanou rešerši. Zároveň však přináší výsledky, které jsou nejen interdisciplinárně využitelné, ale na obecné úrovni přispívají k poznání určujících společenských procesů, které sledují (oral) history, sociologie, politologie, kulturologie a jiné obory (Šrámková 1992; 2008, s. 61). Z hlediska etnologie tuto problematiku zpracovává speciální sborník (Navrátilová s kol. 1986), v němž je i stať orientovaná na slovesnou folkloristiku (Šrámková 1986). Podobně se uvedené aspekty a problémy zkoumají i jinde (např. Dyroff 2007) a byly kromě jiných také na programu mezinárodní konference *Die Vielfalt Europas. Identitäten und Räume*.³

Vedle ústního podání existují vzpomínková vyprávění zachycená v písemné podobě a zpracovaná literární formou. Patří sem bohatá kronikářská a vzpomínková literatura, která je pak součástí literárněvědných studií, v níž je pokládána za relativně samostatný druh. Ve starších dobách to byly většinou literárně zpracované vzpomínky význačných osobností, panovníků (Karel IV.), vojevůdců, hrabat atd., tedy příslušníků vládnoucích, šlechtických a vůbec vyšších a majetných (např. Vavákovy paměti) společenských tříd.⁴ Vzpomínky a vyprávění nějakého „řadového“, „obyčejného“ člověka zaznamenány nebyly, leda se staly anonymní součástí kronikářských záznamů. Důvod byl i ten, že tyto vrstvy neovládaly psaní, takže se vzpomínkové vyprávění (podobně jako ostatní druhy folkloru) mohlo realizovat jen ústně. Výjimkou jsou paměti, které jako svůj životopis roku 1858 sepsala pro své děti Antonie Kavalírová (1804–1879). „Dívka z chudé české sklářské rodiny, nemající většího vzdělání, než jakého mohla získat do svého dvanáctého roku, to na počátku minulého století [19. století] ve venkovském městě za válek napoleonských, prožívá pak osudy věrné ženy a matky po boku pracovitého sklářského dělníka

a na konec v pozdních svých letech vše, co ve svém dlouhém věku zakusila, spisuje pro památku svým dětem. Neznalá spisovně mluvy, píše po zvuku mluveného slova...“ (Kavalírová 1930, s. 219).

V transdisciplinární práci je vzpomínková literatura pro své dobové svědectví a většinou i pro autentičnost podání pokládána za cenný (někdy i jedinečný) pramen. V tomto smyslu jsou literární vzpomínky shodné se vzpomínkovým vyprávěním (vyprávěním ze života), liší se však formou zpracování a způsobem předávání. Pro ilustraci jsme vybrali dvě publikace, jejichž společným tematickým rysem je období 2. světové války a vztahy mezi Čechy a Němci:

Gudrun Pausewangová, narozená 1928 v Mladkově (Wichstadtu) v Orlických horách, se po svém dramatickém odchodu v roce 1945 usadila v Německu, kde vystudovala a později se stala významnou spisovatelkou. Ve svých knihách se často vrací do rodných Čech. *Vzpomínám na Rozinkovou louku* je jednou ze dvou knih jejích vzpomínek. Vypráví v ní o svém dětství, o svých skromných rodičích, kteří podlehli nacistické ideologii, o připojení Sudet k „říší“, o válečných událostech a také o své devítisetkilometrové cestě pěšky, kterou absolvovala se svou matkou a pěti sourozenci k příbuzným do Hamburku. Touha uvidět svou Rozinkovou louku ji doprovázela neustále, naplní se ale až po třiceti letech, kdy se také sblíží se jejími novými majiteli. „Její sdělení je o to přesvědčivější, že vynechává historickofilozofické úvahy a vychází jen z vlastní zkušenosti“ (Pausewangová 2001, obálka knihy).

Společenské pozadí druhé knihy je zcela jiné. Autorkou je Tatiana Metternichová, tj. kněžna Metterich-Winneburg, narozená 1914 v Petrohradě a pocházející z významné knížecí rodiny Vasilčikových. Jejím manželem byl pravnuček legendárního rakouského kanceláře a diplomata knížete Metternicha. Vzpomínky na svůj pohnutý život zakomponovala do zásadních momentů evropských dějin od dvacátých let po padesátá léta 20. století. Kniha stojí na pomezí mezi literaturou faktu a „ságou jedné generace Metternichova rodu“ (Metternichová 1992, s. 9). Zvláštní význam mají pro autorku vzpomínky na metternichovský zámek Kynžvart v západních Čechách, kam se kněžna po svatbě odstěhovala, který v roce 1945 musela dramaticky opustit a kam se později dvakrát vrátila (1964 a 1990, kdy se postarala o zahájení jeho oprav). Kniha

je osobní reflexí složitých politických událostí a společenských vztahů; vzpomínky v ní přesahují zejména do politikologie. – Válečných událostí se dotýká také vzpomínková kniha významné polské lingvistky Ewy Rzetelské-Feleszkové (2008), avšak jde o „ságu jedné rodiny“ zcela jiného typu. Líčení válečné doby tvoří jen její část. Svorníkem děje celé knihy je autorka sama – její život se ve vzpomínkách odvíjí v logickém časovém sledu od narození až téměř do smrti a v rodinném i v typicky společenském a intelektuálním prostředí polské vědy a kultury. Kniha tak podává svědectví o roli a významu jedné v Polsku velmi ceněné společenské vrstvy. Pro sociologickou a kulturologickou interpretaci společenské struktury polského prostředí je kniha cenným pramenem.

Uvedená vzpomínková díla patří do té skupiny vzpomínkových vyprávění, kterou Lehmann (1977) a Brednich (1979) nazývají *authographisches (biographisches) Erzählen* a kterou Schenda (1981) rozšířil o *Familien-Erinnerungsgeschichten*. Sedlaczek (1997, s. 89sl.) jim v systému slovesného folkloru přikládá zvláštní důležitost. Podíl historických a společenských událostí na nich je nesporný.

9. Vzpomínková vyprávění v *gender studies* a v dialektologické literatuře

Zájem o *gender studies* se u nás počal soustavně, systematicky a se značnou intenzitou v sociologických kruzích rozvíjet teprve od počátku devadesátých let, tedy v souvislosti se změnou politických poměrů. J. Šiklová v úvodu ke knize Pavly Frýdlové (2006, s. 5–6) upozorňuje na dlouhodobý mezinárodní projekt *Paměť žen*, vedený nevládní neziskovou organizací Gender Studies, o.p.s., do kterého byly a jsou v několika zemích východní a střední Evropy zapojeny historičky, filozofky, socioložky, psycholožky i novinářky. V pražském archívu tohoto projektu jsou uchovány stovky nahrávek včetně jejich přepisů; na jejich základě vzniklo u nás od roku 1998 několik knižních publikací a rozhlasových, televizních a filmových děl. Šiklová soudí, že osobní příběhy žen byly dříve opomíjeny, protože psaní memoárů bylo doménou mužů a žen se na jejich podíl na vytváření „malých i „velkých“ dějin nikdo neptal. „Přestože žily ve stejné době a historické události ovlivňovaly jejich životy neméně než životy mužů, možnosti jejich zásahu do dějin byly odlišné“ (Šiklová in Frýdlová 2006, s. 5). Na stejnou disproporci mezi

jednostranností orientace zápisů na mužské informátory a opomíjení žen značně vyhoceným způsobem upozorňuje ve svém kompendiu kulturních dějin také U. Danielová. Tomuto problému věnuje dokonce samostatnou kapitolu *Frauen- und Geschlechtsgeschichte* (Daniel 2001, s. 313–330). – Tyto a podobné názory jsou zpravidla vyslovovány sociology nebo kulturními historiky. Je však třeba říci, že čeští folkloristé (J. Jech např. v Kladsku, D. Klímová na Kladensku a na Horňácku, A. Satke ve Slezsku, O. Sirovátka a M. Šrámková na Vysočině a na Slovácku) už od padesátých let 20. století věnovali při výzkumech vzpomínkového vyprávění jako informátorkám pozornost i ženám a sledovali, jak ztvárňují ve vyprávěních své životní osudy, zkušenosti, názory a postoje. Pro „ženská“ vyprávění je charakteristická velká míra citovosti a značná podrobnost v líčení každodenního obyčejného života, často velmi těžkého, protože starost o rodinu velice často ležela jenom na bedrech žen. Je proto pochopitelné, že témata odrážející významné politické nebo celospolečenské události nestojí v centru jejich vyprávění. Folkloristika tak poskytuje projektům gender studies bohatý autentický materiál, který svou tematikou a hodnotovými postoji reprezentuje svět obyčejných prostých žen z venkovského a dělnického prostředí a tím zprostředkovává obraz o různých jevech dobových společenských vztahů.

Texty folklorní povahy (různých folklorních druhů) se v hojně míře objevují v pracích jazykovědců, především dialektologů a těch, kteří se zabývají úlohou jazyka v komunikaci. Texty buď plní úlohu nářečí ukázky (v dialektologických monografiích a slovnících), nebo zachycují realizaci jazyka (nářečí) v dialozích nebo v jiných, souvislých výpovědích. Protože nářečí je (případně bylo) jazykovým útvarem komunikace o běžných věcech každodenního života, nepřekvapuje, že z folkloristického hlediska mezi texty převažují vyprávění ze života a popisy etnografických faktů. Taková vyprávění se ve starších regionálních nebo vlastivědných časopisech objevovala samostatně, třebaže záznam nářečních jevů býval leckdy chybný. Kvalita nářečních ukázek postupně rostla, když ruční záznam byl nahrazen nahráváním, jak to dokládá srovnání starších a současných monografií. Četná vzpomínková vyprávění se najdou v knize představující texty ze všech českých nářečí (Lamprecht – Michálková 1976). Jako předmět rozboru stylu a výstavby narativního textu a jeho komunikačně lingvistických vlastností

jsou v publikaci vydané J. Hoffmannovou a Olgou Müllerovou (2007) otištěny dialogické texty mluveného jazyka, které obsahují četné příběhy ze života. – Jazykovědu zajímají na folklorních textech na prvním místě dvě věci: jazykový kód včetně všech jeho stylových, kompozičních a komunikačních vlastností a fakt, že živé folklorní texty jsou zároveň ukázky živého užívání jazyka, což odkazuje na aktuální jazykový úzus, tedy na to, co zasahuje do jazykové kultury. Tím se jak fakt folklorní, tak jazykový podílí na vyšší společenskokomunikační úrovni a může najít uplatnění v transdisciplinárních bádáních.

POZNÁMKY:

1. Ve studii jsou zobecněny zkušenosti především české folkloristiky; při přípravě stati bylo využito především velmi bohatých bibliografických zdrojů *Universitätsbibliothek Leipzig, Deutsche Bibliothek Leipzig* a výzkumného institutu *Geisteswissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas Leipzig* (GWZO), jakož i informací umístěných na internetu. – Citací z cizojazyčných děl užívám ve vlastním překladu.
2. Zdůrazňujeme, že jsme si plně vědomi velkého podílu interdisciplinarity na folkloristické práci a že rozdělení znaků do tří polí by se mohlo zdát nekonekventní. Činíme tak ale proto, aby vystoupily vlastnosti specifikující pohled folkloristiky, kontaktních „interdisciplinárních“ věd a transdisciplinarity.

LITERATURA:

- Assmann, J. 1992: *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*. München: Verlag C. H. Beck.
- Beneš, B. 1996: *Funkce regionálního vzpomínkového vyprávění a pověsti v česko-německém prostředí*. In: Česká lidová kultura a střední Evropa. Praha: Ústav etnologie FF UK, s. 59–61.
- Bergmann, M. – Schramm, E. (eds.) 2008: *Transdisziplinäre Forschung. Integrative Forschungsprozesse verstehen und bewerten*. Frankfurt a. M. – New York: Campus Verlag.
- Brand et al. 2004 = Brand, F. – Schiller, F. – Völker, H. (eds.): *Transdisziplinarität. Bestandsaufnahme und Perspektiven*. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen.
- Brednich, R. W. 1979: *Zur Anwendung der biographischen Methode in der volkskundlichen Feldforschung*. Jahrbuch für ostdeutsche Volkskunde 22, s. 278–329.
- Brunnbauer, U. – Troebst, S. (eds.) 2007: *Zwischen Amnesie und Nostalgie. Die Erinnerung an den Kommunismus in Südosteuropa*. Visuelle Geschichtskultur, Bd. 2. Köln: Böhlau Verlag Köln.
- Daniel, U. 2001: *Kompendium Kulturgeschichte. Thesen, Praxis, Schlüsselwörter*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp Verlag.

Závěr

V naší úvaze⁵ jsme se pokusili ukázat na takové vlastnosti vzpomínkového vyprávění, které sice mají své hlavní místo ve slovesném folkloru, mohou však být i pramenem pro jiné vědecké disciplíny, v nichž jsou využity pro jejich vlastní účely, k jejich vlastním cílům a pomocí vlastní metodologie. V zobecněné podobě mohou však vytvářet rysy (vlastnosti, jevy), které jsou společné různým disciplínám a jako průsečík procházejí zájmovým polem každé z nich. Tím získávají původně folkloristické poznatky charakter transdisciplinárních jevů (znaků).

3. Uspořádal ji GWZO (viz pozn. 1) v roce 2007 v Lipsku. Sborník z konference je v tisku.
4. V současnosti pozorujeme téměř inflaci nejrozmanitějších knih vzpomínek a pamětí, jejichž autoři jsou společensky známé osobnosti. Jejich úroveň je značně rozdílná. Většina z nich má záměrně konstruovanou tematickou strukturu sledující určitý cíl. Dobře to vystihuje K. Schwarzenberg: „... *paměti jsou buď indiskrétní, nebo nudné. Nebo vytváříte falešnou legendu sám o sobě, a to mě taky nebaví*“ (Schwarzenberg 2008, s. 174).
5. Děkuji svému muži za společné diskuse o složitém problému transdisciplinarity.

- Dyroff, S. 2007: *Erinnerungskultur im deutsch-polnischen Kontaktbereich. Bromberg und der Nordosten der Provinz Posen (Wojewodschaft Poznań) 1871–1939*. Einzelveröffentlichungen des Deutschen historischen Instituts Warschau, Bd. 19. Osnabrück: Fibre Verlag.
- Fialová, Z. 1996a: *Orální historie s tvárou a menom*. In: Malé dějiny česko-slovenských vztahů VI. Bratislava: Nadácia Milana Šimečka, s. 31–46.
- Fialová, Z. 1996b: „*Malé dějiny česko-slovenských vztahů*.“ Biograf 7, 1996 [online] [cit. 17. 10. 2009]. Dostupné z <<http://www.biograf.org/clanky/members/clanek.php?clanek=v701>>.
- Frýdlová, P. 2006: *Ženský vydržel více než člověk. Dvacáté století v životních příbězích deseti žen*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny – Gender Studies.
- Gibbons, M. et al. 1994 = Gibbons, M. – Nowotny, H. – Limoges, C.: *The Production of Knowledge: The Dynamic of Science and Research in Contemporary Societies*. London: Sage Publications.
- Hoffmannová, J. – Müllerová, O. (eds.) 2007: *Čeština v dialogu generací*. Praha: Academia.

- „Interdisziplinarität.“ Wikipedia. Die freie Enzyklopädie [online] [cit. 21. 6. 2008]. Dostupné z: <<http://de.wikipedia.org/wiki/Interdisziplinarit%C3%A4t>>.
- Jaeger, J. – Scheringer, M. 1998: *Transdisziplinarität. Problemorientierung ohne Methodenzwang*. GAIA 7, č. 1, s. 10–25.
- Jantsch, E. 1972: *Towards interdisciplinarity and transdisciplinarity in education and innovation*. In: Apostel, L. – Berger, G. et al. (eds.): *Problems of Teaching and Research in Universities*. Paris: Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) and Center for Educational Research and Innovation (CERI), s. 97–121.
- Jech, J. 1956: *Vyprávění ze života*. Československá etnografie 4, s. 201–202.
- Kavalířová 1930 = *Paměti babičky Kavalířové*. Vydal Josef Jan Frič. 2. vyd. Praha: F. Topič.
- Kosmas 1947 = Hrdina, K. (ed.): *Kosmova Kronika česká*. Edice Odkazy české minulosti, sv. 10. Praha: Melantrich.
- Kubín, J. Š. 1958: *Kladské povídky*. Praha: SNKLHU.
- Kusá, J. – Münzová, A. 1992: *Velké a malé dejiny Milana Šimečku*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku – Filozofický ústav SAV.
- Lamprecht, A. – Michálková, V. a kol. 1976: *České nářeční texty*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Lehmann, A. 1977: *Authobiographische Erhebungen in den sozialen Unterschichten. Gedanken zu einer Methode der empirischen Forschung*. Zeitschrift für Volkskunde 73, s. 161–180.
- Metternichová, T. 1992: *Svědectví o neobyčejném životě*. Praha: Panorama.
- Meumann, H. 2009: *Methodologische Grundprobleme der Inter- und Transdisziplinarität in der Alpen- und Kulturlandschaftsforschung*. Köln: Wiku – Verlag für Wissenschaft und Kultur.
- Mittelstraß, J. 1998: *Interdisziplinarität oder Transdisziplinarität?* In: Mittelstraß, J. (ed.): *Die Häuser des Wissens*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, s. 29–48.
- Mittelstraß, J. 2003: *Transdisziplinarität – wissenschaftliche Zukunft und institutionelle Wirklichkeit*. Konstanz: Uvk.
- „Multidisziplinarität.“ Wikipedia. Die freie Enzyklopädie [online] [cit. 21. 6. 2008]. Dostupné z: <<http://de.wikipedia.org/wiki/Multidisziplinarit%C3%A4t>>.
- Navrátilová, A. a kol. 1986: *Etnické procesy v nově osídlených oblastech na Moravě. Na příkladě vybraných obcí v Jihomoravském a Severomoravském kraji*. Brno: Ústav lidového umění ve Strážnici.
- Nicolescu, B. 2002: *Manifesto of Transdisciplinarity*. New York: State University of New York Press.
- Oesterle, G. (ed.) 2005: *Erinnerung, Gedächtnis, Wissen. Studien zur kulturwissenschaftlichen Gedächtnisforschung*. Osnabrück: Fibre Verlag.
- Parthey, H. 1999: *Persönliche Interdisziplinarität in der Wissenschaft*. In: Umstätter, W. – Wessel, F.: *Interdisziplinarität – Herausforderung an die Wissenschaftlerinnen und Wissenschaftler*. Bielefeld: Kleine Verlag, s. 243–254.
- Pausewangová, G. 2001: *Vzpomínám na Rozinkovou louku*. Praha: Aurora.
- Pethes, N. – Ruchat, J. (eds.) 2001: *Gedächtnis und Erinnerung. Ein interdisziplinäres Lexikon*. Reinbeck bei Hamburg: Rohwolt Taschenbuch Verlag.
- Polívka, J. 1926: Doslov. In: Kubín, J. Š.: *Lidové povídky z českého Podkrkonoší – Úkrají východní*. Praha: Česká akademie věd a umění, s. 443.
- Prefát 1947 = Prefát z Vlkanova, O.: *Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři až do Palestyny, tj. do krajiny někdy Židovské, země Svaté, do města Jeruzaléma k Božimu hrobu, kteroužto cestu s pomocí Pána Boha všemohúcího šťastně vykonal Oldřich Prefát z Vlkanova léta Páně MDXXXVI*. Ed. K. Hrdina. Praha: Vesmír.
- Pstružina, K. 2007: „Multidisziplinární a interdisciplinární přístup jako metodologické východisko v Evropských studiích.“ [online] [cit. 27. 3. 2008]. Dostupné z: <<http://nb.vse.cz/~pstruzin/state/interdis.htm>>.
- Radičová I. et al. 1994: *Malé dejiny česko-slovenských vztahov. I–V*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku.
- Rzetelska-Feleszko, E. 2008: *Życie we wspomnieniach*. Warszawa – Kraków: Towarzystwa Słowaków w Polsce.
- Satke, A. 1958: *Hlučinský pohádkář Josef Smolka*. Ostrava: Krajské nakladatelství.
- Sedlaczek, D. 1997: *Von der Erzählerpersönlichkeit zum Alltäglichen Erzähler. Stationen der volkskundlichen Erzählforschung*. Fabula. Zeitschrift für Erzählforschung 38, s. 82–100.
- Schenda, R. 1981: *Autobiographen erzählen Geschichten*. Zeitschrift für Volkskunde 77, s. 67–87.
- Schenda, R. 1993: *Von Mund zu Ohr. Bausteine einer Kulturgeschichte volkstümlichen Erzählens in Europa*. Göttingen: Vandenhoeck & Rupert.
- Schenda, R. – Böckli, R. 1982: *Lebzeiten. Autobiographien der Pro-Senectutate-Aktion*. Zürich: Unionsverlag.
- Scholz et al. 2000 = Scholz, R. W. – Häberli, R. – Bill, A. – Hirsch Hadon, G. (eds.): *Transdisciplinarity: Joint Problem-Solving among Science, Technology and Society*. Zürich: Haffmans Sachbuch Verlag AG.
- Schwarzenberg, K. J. 2008: *Knižecí život. Rozhovor s Karlem Hvizďalou*. Praha: Portál.
- Simonides, D. 2007: *Mądrość ludowa. Dziedzictwo kulturowe Śląska Opolskiego*. Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Sirovátka, O. 1959: *Vzpomínkové vyprávění a jeho místo ve folklóru*. Československá etnografie 7, s. 308–314.
- Sirovátka, O. 1963: *Vzpomínkové vyprávění jako druh lidové prózy*. Český lid 50, 2, s. 114–120.
- Sirovátka, O. 1968: *Povídka ze života*. In: *Československá vlastivěda, díl III. Lidová kultura*. Praha: Čs. akademie věd, s. 280–281.
- Šimečka, M. 1992: *Kruhová obrana*. Bratislava: Archa.
- Šrámková, M. 1986: *Slovesný folklór v současných společenských procesech v novoosídlených obcích jihomoravského pohraničí*. In: Navrátilová, A. a kol.: *Etnické procesy v nově osídlených oblastech na Moravě. Na příkladě vybraných obcí v Jihomoravském a Severomoravském kraji*. Brno: Ústav lidového umění ve Strážnici, s. 97–106.
- Šrámková, M. 1992: *Das slawische Erzählgut in Rabensburg im nordöstlichen Niederösterreich*. Jahrbuch des Österreichischen Volksliedwerkes Bd. 41, s. 127–135.
- Šrámková, M. 2000: *Slovesný folklór*. In: Jančář, J. a kol.: *Lidová kultura na Moravě. Vlastivěda moravská. Země a lid*. Nová řada, sv. 10. Strážnice – Brno: Ústav lidové kultury – Muzejní a vlastivědná společnost, s. 248–265.

- Šrámková, M. 2008: *Česká prozaická folkloristika v letech 1945–2000 (přehled, vývoj, témata, bibliografie)*. Kultura, společnost, tradice III. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v.v.i.
- Tille, V. 1901: *Povídky sebrané na Valašsku r. 1888*. Národopisný sborník 7, s. 45–133.
- Tille, V. 1902: *Povídky sebrané na Valašsku r. 1888*. Národopisný sborník 8, s. 25–108.
- „*Transdisziplinarität*.“ Wikipedia. Die freie Enzyklopädie [online] [cit. 21. 6. 2008]. Dostupné z: <<http://de.wikipedia.org/wiki/Transdisziplinarit%C3%A4t>>.
- Umstätter, W. – Wessel, F. 1999: *Interdisziplinarität – Herausforderung an die Wissenschaftlerinnen und Wissenschaftler*. Bielefeld: Kleine Verlag.
- Wendt, R. W. [b.d.]: „*Transdisziplinarität und ihre Bedeutung für die Wissenschaft der sozialen Arbeit*.“ Deutsche Gesellschaft für Sozialarbeit – Forum für Wissenschaft und Praxis [online] [cit. 18. 10. 2009]. Dostupné z: <<http://www.deutsche-gesellschaft-fuer-sozialarbeit.de/pdf/mit65.pdf>>.

Summary

Transdisciplinarity and commemorative narration

On an example of a kind of folklore – commemorative narration, the essay is understood as a reflection on the relation of folkloristics to the methodology of multidisciplinary, interdisciplinarity and especially to the new methodological stream – transdisciplinarity. It substantiates the folklore to reflect the social, cultural, historic, ethnographic and other “non-folklore” phenomena in which it is performed and actualized, meeting its functions. Therefore, the relation of folkloristics to other disciplines is (and has to be) opened and its methodology is (and has to be) interdisciplinary. The main and crucial criteria for folklore analysis and interpretation cannot be substituted, however, by the methods of “non-folklore” disciplines. The methodology of transdisciplinarity supposes such an abstracted folklore phenomenon (factum, sign), becoming a part of the problematics ruling over the interdisciplinary approach and representing its common “keystone”, to be applied across the branches. There are applied both the elements of anthropology, culturology, sociology, elements of communication etc. New professional literature is used and annotated in the analysis. The common observations are demonstrated in different versions of commemorative narration. The traditions and experience of Czech folkloristics are emphasized as well.

Key words: folkloristics, transdisciplinarity, multidisciplinary, interdisciplinarity, commemorative narration.